

PHARMACIA CRACOVIENSIS

1783–2024

POD REDAKCJĄ AGNIESZKI RZEPIELI

Pharmacia Cracoviensis

Pharmacia Cracoviensis 1783–2024

pod redakcją Agnieszki Rzepieli

WYDAWNICTWO
KSIĘGARNIA
AKADEMICKA

Kraków 2026

Agnieszka Rzepiela
Muzeum Farmacji w Krakowie
 <https://orcid.org/0000-0002-6748-5829>
 agnieszka.rzepiela@uj.edu.pl

© Copyright by individual authors & Księgarnia Akademicka, 2026

Recenzent
prof. dr hab. Ryszard W. Gryglewski, UJ

Opracowanie redakcyjne
Agnieszka Sabak

Projekt okładki
Marta Jaszczuk

ISBN 978-83-8368-512-0 (druk)
ISBN 978-83-8368-513-7 (pdf)

<https://doi.org/10.12797/9788383685137>

Publikacja dofinansowana przez Wydział Farmaceutyczny Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Medicum
w Krakowie i Okręgową Izbę Aptekarską w Krakowie

Na okładce wykorzystano materiały Muzeum Farmacji UJ CM i Wydziału Farmaceutycznego UJ CM w Krakowie

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

SPIS TREŚCI

Wstęp – Jacek Sapa 7

Krakowskie apteki – Monika Urbanik 11

Farmacja na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1783–1920 – Monika Urbanik 33

Katedry Wydziału Farmaceutycznego na Uniwersytecie Jagiellońskim – Katarzyna Jaworska 57

Gabinet Farmakognostyczny – Justyna Makowska-Wąs 103

Muzeum Farmacji UJ CM – Agnieszka Rzepiela 109

Historia samorządu aptekarskiego – Elżbieta Rząsa-Duran 117

Indeks osób 135

Streszczenie / Summary 143

WSTĘP

243 lata Katedry Farmacji w Krakowie

Inspiracją do podjęcia wyzwania napisania niniejszej książki były przypadające w ostatnich latach rocznice istotne dla farmacji, szczególnie krakowskiej.

W 2022 r. przypadła 200. rocznica urodzin Ignacego Łukasiewicza, farmaceuty i studenta Uniwersytetu Jagiellońskiego. W listopadzie 2023 r. na fasadzie Collegium Kołłątaja została odsłonięta tablica upamiętniająca Łukasiewicza jako studenta.

Kolejna rocznica to utworzenie w Krakowie pierwszej na ziemiach polskich Katedry Farmacji i Materii Medycznej w 1783 r. (w 2023 r. minęło od tego wydarzenia 240 lat). Kierownikiem Katedry został wtedy Jan Andrzej Szaster, krakowski aptekarz i pierwszy w Polsce profesor farmacji.

W 2024 r. przypadała 200. rocznica otrzymania dyplomów UJ przez pierwsze kobiety farmaceutki (siostry zakonne Konstancję i Filipinę Studzińskie, 1824). W tym samym roku minęło 130 lat od chwili, gdy na Uniwersytecie Jagiellońskim rozpoczęły naukę trzy pierwsze studentki, Stanisława Dowgiałło, Janina Kosmowska i Jadwiga Sikorska, które zapisały się na studia farmaceutyczne na Wydziale Filozoficznym. W 1896 r. uzyskały dyplomy magisterskie.

Nie można również zapomnieć o ponad trzydziestoletniej obecności Wydziału Farmaceutycznego UJ CM w obiekcie zlokalizowanym przy ul. Medycznej. Uroczyste otwarcie i przekazanie do użytku 11 marca 1994 części, a w kolejnych latach całego kompleksu budynków (zakończenie w 1998 r.) pozwoliło na stworzenie w tym okresie nowoczesnych warunków do prowadzenia dydaktyki i badań naukowych w obszarze nauk farmaceutycznych.

Trzeba mocno podkreślić, że wspomniane rocznice oraz dynamiczne zmiany obserwowane w farmacji – zarówno

tej zawodowej, jak i akademickiej – oraz fakt, że ostatnia obszerna monografia opisująca historię krakowskiej farmacji została wydana w 2008 r. w 225. rocznicę nauczania farmacji w Krakowie, stanowią istotną przesłankę do wydania niniejszego opracowania. Na przestrzeni ostatnich 16 lat (2008–2024) możemy obserwować istotne zmiany w kształceniu i prowadzeniu badań naukowych w obszarze nauk farmaceutycznych. Szczególnie zmiana ustawy o szkolnictwie wyższym i nowa ustawa o zawodzie farmaceuty wymusiły reorganizację funkcjonowania uczelni, jak również kształcenia w zawodzie farmaceuty. Musimy także pamiętać, iż farmacja to dyscyplina, która rozwija się w niezwykle szybkim tempie, co wymusza ciągłe modyfikowanie i rozbudowywanie warsztatów badawczego i dydaktycznego. Dlatego kluczowe kroki podejmowane przez władze Wydziału zmierzają właśnie w tym kierunku. W kadencji 2008–2012 dziekanem Wydziału Farmaceutycznego był prof. dr hab. Jan Krzek, prodziekanami zaś: ds. studenckich – dr hab. Marek Cegła, ds. analityki medycznej – prof. dr hab. Jerzy Jaśkiewicz, ds. ogólnych – prof. dr hab. Gabriel Nowak. W kadencji 2012–2016 dziekanem również był prof. dr hab. Jan Krzek, prodziekanami: ds. analityki medycznej – prof. dr hab. Alicja Budak, ds. badań naukowych i współpracy z zagranicą – dr hab. Anna Wesołowska, prof. UJ, ds. studenckich – dr hab. Jacek Sapa, prof. UJ. Niestety los nie pozwolił dokończyć drugiej kadencji dziekanowi Profesorowi Janowi Krzekowi (zmarł w lutym 2015 r.). To właśnie w okresie jego dziekanstwa na Wydziale Farmaceutycznym wykonano m.in.: modernizację laboratoriów chemicznych Katedry Chemii Farmaceutycznej, remont ścian osłonowych budynków A i C – docieplenie budynków (2008), remont pomieszczeń dydaktycznych Zakładu Diagnostyki Medycznej (2009), przebudowę sal ćwiczeń i pracowni Zakładu Biochemii

Farmaceutycznej (2012) oraz modernizację Sali Posiedzeń Rady Wydziału im. Profesora Alfreda Zejca.

Zmarłego Profesora zastąpił w drugiej kadencji na stanowisku dziekana w latach 2015–2016 dr hab. Jacek Sapa, prof. UJ, prodziekanami byli: ds. analityki medycznej – prof. dr hab. Alicja Budak, ds. badań naukowych i współpracy z zagranicą – prof. dr hab. Anna Wesołowska, ds. studenckich – dr hab. Agnieszka Skowron. W kadencji 2016–2020 dziekanem został wybrany dr hab. Jacek Sapa, prof. UJ, prodziekanami: ds. strategii i rozwoju – dr hab. Marcin Kołaczkowski, prof. UJ, ds. nauki – prof. dr hab. Anna Wesołowska, ds. studenckich – dr hab. Agnieszka Skowron; a w kadencji 2020–2024 dziekanem prof. dr hab. Jacek Sapa, prodziekanami: ds. nauki i rozwoju – prof. dr hab. Marcin Kołaczkowski oraz ds. studenckich i dydaktycznych – dr hab. Agnieszka Skowron, prof. UJ.

Wielkim zadaniem inwestycyjnym w tym okresie była termomodernizacja budynków Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Medicum, w tym obiektu Wydziału Farmaceutycznego (przy ul. Medycznej 9) ze wsparciem finansowym w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na lata 2014–2020. W 2017 r. wydatkowano 63 965,35 zł, z czego dofinansowanie z Unii Europejskiej stanowiła kwota 53 057,67 zł na opracowanie dokumentów wymaganych w procedurze konkursowej, tj. studium wykonalności wraz z przygotowaniem i złożeniem wniosku aplikacyjnego o dofinansowanie z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej. W wyniku pozytywnej oceny złożonego wniosku UJ CM zawarł umowę o dofinansowanie zadania inwestycyjnego pod nazwą „Termomodernizacja budynków Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Medicum zlokalizowanych przy ul. Medycznej 9 i ul. Czystej 18 w Krakowie” na kwotę 23 852 693,69 zł, przy wkładzie własnym Uniwersytetu Jagiellońskiego Collegium Medicum w wysokości 11 950 766,07 zł. W latach 2018–2020 wykonano prace termomodernizacyjne budynków Wydziału Farmaceutycznego, których koszt wyniósł ponad 22 000 000 zł. Ta niezwykle skomplikowana operacja, prowadzona w warunkach funkcjonowania Wydziału, pozwoliła na zmniejszenie zużycia energii elektrycznej i cieplnej, obniżenie emisji gazów cieplarnianych, a także podniosła walory estetyczne budynków. Niezależnie wykonano również prace remontowe i modernizacyjne zintegrowanych laboratoriów Katedry Farmakodynamiki i Farmakobiologii (2015), modernizację w pomieszczeniach zwierzętarni w celu dostosowania do obowiązujących przepisów dotyczących hodowli oraz utrzymania zwierząt laboratoryjnych (2016) oraz remonty pomieszczeń laboratoryjnych (2021). Modernizacja siedmiu sal dydaktycznych

oraz stworzenie dwóch sal komputerowych pozwoliła na rozwinięcie nauczania w oparciu o najnowsze programy symulacyjne.

W 2021 r. rozpoczęła się realizacja projektu „Centrum Rozwoju Terapii Chorób Cywilizacyjnych i Związanych z Wiekiem (CDT-CARD)” (wyposażenie laboratoriów budynku A) w ramach Programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój 2014–2020, Działanie 4.2 „Rozwój nowoczesnej infrastruktury badawczej sektora nauki” (konkurs 4/4.2/2020) o łącznej wartości 57 435 506 zł. W ramach tego projektu, przewidzianego na lata 2021–2023, w 2022 r. dokonano zakupu 23 pozycji z planowanej listy aparatury naukowo-badawczej. Kwota realizacji projektu w 2022 r. wyniosła 17 362 118,18 zł. Ponadto w tym samym roku dokonano modernizacji i przystosowania pomieszczeń na lokalizacje tymczasową dla laboratoriów Centrum CDT-CARD: w budynku Wydziału Farmaceutycznego przy ul. Medycznej 9. W 2023 r. kontynuowano kluczowe przedsięwzięcie inwestycyjne pn. „Modernizacja i rozbudowa istniejącego Kampusu UJ CM w Krakowie Prokocimiu”. W ramach umowy realizacyjnej, w 2023 r., Generalny Wykonawca wykonał projekt wykonawczy dla budynku A – budynku naukowo-laboratoryjnego oraz projekt budowlany wraz z uzyskaniem pozwolenia na budowę budynku B – budynku dydaktyczno-administracyjnego. W kwietniu 2023 r. Generalny Wykonawca rozpoczął prace przygotowawcze i budowlane dla budynku A.

Z dniem 1 października 2019 r. wszedł w życie nowy statut Uniwersytetu Jagiellońskiego, opracowany w związku z ustawą Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z sierpnia 2018 r. W uczelni między innymi powołano nowe organy: Radę Uczelni i rady dyscyplin. Powstała Rada Dyscypliny Nauki Farmaceutyczne, której podstawowym zadaniem jest nadawanie stopni naukowych w dyscyplinie nauki farmaceutyczne. Jej przewodniczącą została prof. dr hab. Anna Wesołowska, zastępcą prof. dr hab. Krzysztof Kamiński. Na mocy nowych przepisów ustawowych na uczelni rozpoczęły również działalność szkoły doktorskie, wśród których znalazła się Szkoła Doktorska Nauk Medycznych i Nauk o Zdrowiu, w której kształceni są doktoranci ubiegający się o stopień doktora nauk farmaceutycznych.

Obecnie Wydział liczy: 10 Katedr i Zakładów i 10 samodzielnych Zakładów. W jego strukturze znajdują się również: Muzeum Farmacji (przy ul. Floriańskiej 25), Ogród Roślin Leczniczych oraz Zwierzętarnia. Stan zatrudnienia na 31 grudnia 2023 r. to: nauczyciele akademicki – 203, pracownicy niebędący nauczycielami akademickimi – 105.

Kształcenie prowadzone jest na czterech kierunkach: Farmacja (studia magisterskie, stacjonarne), Analityka

medyczna (studia magisterskie, stacjonarne), Kosmetologia (studia uzupełniające magisterskie oraz niestacjonarne) oraz Drug Discovery and Development (studia uzupełniające magisterskie w języku angielskim). W 2019 r. ocenie programowej Polskiej Komisji Akredytacyjnej zostały poddane trzy programy studiów: Kosmetologia, Farmacja, Analityka medyczna. Wszystkie akredytowane programy uzyskały oceny pozytywne. Liczba studentów na wszystkich kierunkach wynosi 857 (stan na 31 grudnia 2023 r.).

O wysokiej jakości kształcenia świadczy fakt, że Wydział Farmaceutyczny UJ CM od początku istnienia rankingu „Perspektyw” lokuje się na pierwszym miejscu w kierunkach: Farmacja i Analityka medyczna.

Wydział Farmaceutyczny prowadzi również studia podyplomowe. W ramach Medycznego Centrum Kształcenia Podyplomowego UJ działa Ośrodek ds. kształcenia podyplomowego na Wydziale Farmaceutycznym UJ CM (kierownik: dr hab. Anna Rapacz). Aktualne kierunki studiów to: Badania kliniczne produktów leczniczych, Enologia, Farmacja przemysłowa, Osoba Wykwalifikowana w kontroli jakości produktu leczniczego i wyrobu medycznego, Trychologia w kosmetologii (ilość studentów 120, stan na 31 grudnia 2023 r.). Dodatkowo w ramach konkursu Agencji Badań Medycznych na opracowanie i realizację autorskiego programu studiów podyplomowych z zakresu nauk biomedycznych ABM/2023/6 projekt pn. „Innowacje w edukacji i praktyce medycznej (InnoWMed) – Podnoszenie kompetencji kadr medycznych w zakresie edukacji, medycyny translacyjnej, technik obliczeniowych, technik wizualizacji 3D z elementami Sztucznej Inteligencji” Wydział uzyskał pozytywną ocenę i został zakwalifikowany do finansowania i realizacji studiów podyplomowych Biofarmacja obliczeniowa. Ośrodek ds. kształcenia podyplomowego na Wydziale Farmaceutycznym UJ CM prowadzi również szkolenia specjalizacyjne dla farmaceutów (specjalizacje: farmacja apteczna, farmacja szpitalna, farmacja kliniczna, farmacja analityczna, farmakologia) oraz diagnostów laboratoryjnych (specjalizacje: laboratoryjna diagnostyka medyczna, laboratoryjna genetyka medyczna, mikrobiologia). Poza tym prowadzi szkolenia ciągłe dla farmaceutów i diagnostów laboratoryjnych.

Wydział Farmaceutyczny prowadzi szerokie badania naukowe związane z poszukiwaniem nowych substancji biologicznie aktywnych jako kandydatów na nowe leki, obejmujące zarówno otrzymywanie innowacyjnych związków chemicznych i ich szeroką charakterystykę farmakologiczną, jak i szereg aspektów związanych z losami leku w ustroju, toksycznością i bezpieczeństwem stosowania oraz technologią postaci leku. O wysokim, światowym, poziomie tych badań może świadczyć fakt, że Wydział

Farmaceutyczny UJ CM jest od wielu lat notowany w rankingu QS World University Ranking by Subject (w 2026 r. na 340 miejscu w grupie 847 uczelni), a w grupie kierunków Pharmacy & Pharmacology Uniwersytet Jagielloński po raz kolejny znalazł się na pozycji 201–250 na świecie, jako jedyny uniwersytet z Polski. W roku kalendarzowym 2023 pracownicy naukowcy Wydziału opublikowali m.in.: 191 prac oryginalnych, 56 przeglądowych i 19 monografii.

Wśród innych sukcesów naukowych należy wymienić konkurs na najlepsze prace doktorskie „Lider nauk farmaceutycznych” organizowany przez „Gazetę Farmaceutyczną” i firmę Gedeon Richter Plc., gdzie Wydział Farmaceutyczny był nagradzany czterokrotnie – w latach 2012, 2015, 2016 i 2019.

Katedry i Zakłady Wydziału Farmaceutycznego realizują projekty badawcze we współpracy z wieloma ośrodkami naukowymi w kraju i za granicą. Szczególnie długa jest współpraca z Uniwersytetem w Montpellier, której początek datuje się na lata 70. ubiegłego wieku. Uwieńczeniem tej długoletniej współpracy było nadanie w 2015 r. tytułu doktora honoris causa Profesorowi Jeanowi Martinezowi – wybitnemu specjalście w zakresie poszukiwań nowych związków biologicznie aktywnych metodami syntezy klasycznej w roztworze oraz z zastosowaniem faz stałych, w r. 2019 zaś profesor Maciej Pawłowski, wieloletni kierownik Katedry Chemii Farmaceutycznej UJ CM i były dziekan Wydziału Farmaceutycznego UJ CM, został uhonorowany Medalem Uniwersytetu Montpellier.

Nagrodę Rektora UJ Laur Jagielloński, przyznawaną za wybitne osiągnięcia naukowe dokonane w ciągu pięciu ostatnich lat, otrzymali w ostatnim czasie z Wydziału Farmaceutycznego: prof. dr hab. Renata Jachowicz (2023), prof. dr hab. Gabriel Nowak (2019), prof. dr hab. Maciej Pawłowski (2017).

Wydział bardzo aktywnie uczestniczy w programie Erasmus+. Program ten realizowany na Uniwersytecie Jagiellońskim umożliwia wyjazdy studentów na zagraniczne uczelnie na część studiów lub praktykę, jak również pozwala odbyć pracownikom krótkie staże zagraniczne. W latach 2016–2024 w ramach niniejszego programu gościli na Wydziale studenci i studentki z różnych stron świata (ok. 80 osób z m.in. Niemiec, Hiszpanii, Włoch, Turcji, Wielkiej Brytanii, Malty, Portugalii, Czech i Egiptu). Z kolei studenci naszego Wydziału licznie uczestniczyli w mobilnościach, wykorzystując szanse na rozwój, jakie daje program Erasmus+ for Studies. W latach 2016–2024 łącznie za granicę wyjechało 45 studentów, przy czym do najczęściej wybieranych kierunków należały: Niemcy, Włochy, Hiszpania, Portugalia, Francja i Finlandia. Zdobyte w trakcie wymiany umiejętności i kompetencje

pomogły im w dostaniu się na studia doktoranckie oraz w zdobyciu atrakcyjnej pracy.

Pracownicy Wydziału Farmaceutycznego aktywnie uczestniczą w pracach Krakowskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego. W dniu 19 września 2017 r. w Auditorium Maximum Uniwersytetu Jagiellońskiego odbył się XXIII Zjazd Naukowy Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego pod hasłem „Farmacja w Polsce – perspektywy nauki i zawodu”. Organizatorami spotkania byli: Wydział Farmaceutyczny UJ CM oraz Polskie Towarzystwo Farmaceutyczne – Oddział w Krakowie, a współorganizatorem Okręgowa Izba Aptekarska w Krakowie. Zjazd Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego jest jedynym tego typu spotkaniem adresowanym do całego środowiska farmaceutycznego: pracowników aptek otwartych i szpitalnych, przedstawicieli jednostek naukowych działających na wydziałach farmaceutycznych oraz reprezentantów przemysłu farmaceutycznego.

Od stycznia 2017 r. na Uniwersytecie Jagiellońskim – Collegium Medicum działa Polskie Towarzystwo Studentów Farmacji UJ CM. Kluczowymi aspektami jego działalności jest: integracja studenckiego środowiska na szczeblu krajowym i międzynarodowym oraz podnoszenie rangi zawodu farmaceuty.

Obecne władze dziekańskie (w kadencji 2024–2028), z dziekanem prof. dr hab. Marcinem Kołaczkowskim, prodziekanami – prof. dr hab. Aleksandrem Mendykem (ds. nauki), dr hab. Anną Więckowską, prof. UJ (ds. studenckich), dr hab. Barbarą Wiśniowską, prof. UJ (ds. dydaktycznych), są gwarantem kontynuacji rozpoczętych przedsięwzięć oraz dalszego rozwoju Wydziału Farmaceutycznego.

prof. dr hab. Jacek Sapa

KRAKOWSKIE APTEKI

Najstarsze wzmianki o krakowskich aptekarzach zawarte są w księgach miejskich pochodzących z XIV w. Panowanie Władysława Łokietka i objęcie tronu po nim przez Kazimierza Wielkiego w znaczny sposób przyczyniło się do rozwoju miasta pod względem architektonicznym, handlowym, rzemieślniczym, kulturalnym i naukowym¹. Kraków wraz z przyległymi doń Kazimierzem i Kleparzem, miastami założonymi przez króla Kazimierza Wielkiego, był aglomeracją liczącą ok. 12 500 mieszkańców. Prestiż miasta wzrósł znacznie, gdy w 1364 r. Kazimierz Wielki uzyskał od papieża Urbana V zgodę na erygowanie w mieście Akademii. Akademia Krakowska (w 1818 r. nazwana Uniwersytetem Jagiellońskim), najstarsza po praskiej w Europie Środkowo-Wschodniej, miała wówczas trzy wydziały – medyczny, prawny oraz sztuk wyzwolonych i była wzorowana na włoskich uniwersytetach w Padwie i w Bolonii.

Pierwsi znani z imienia aptekarze (*apothecarii*) to m.in. Conradus, nabywca posesji miejskiej w Krakowie w 1333 r. W latach późniejszych pojawiają się Gregorius (1365), Jacobinus Galicus (1366), prawdopodobnie pierwszy aptekarz królewski (*apothecarius regis*), Georgius (1378), Christophorus Italus de Ferrara (1398)². Jak wynika z zachowanych rachunków dworu króla Władysława Jagiełły, w latach 1393–1409 działał w Krakowie także aptekarz o imieniu Andrzej³.

„Pierwotnie apteka jest sklepem korzennym, aptekarz i kramarz to samo znaczą”⁴ – tak charakteryzuje średniowieczną aptekę Józef Rostafiński w książce pt. *Medycyna na Uniwersytecie Jagiellońskim w XV wieku*. W aptece „oprócz leków prostych, do których należały nie tylko zioła oraz ich produkta, zwierzęta, kości z serca jeleniego, mineralne ciała, ale i wiele rzeczy niezwykłych, jak np. ludzkie łajno, wróble gnój, szkurłaty starych butów, łaziebne brudy, miał i wiele gotowych lekarstw złożonych, jakich imoście panowie doktorowie często żądali. A więc miał aptekarz np. *pilulki de agarico*, śmierdzące *de lapide lazuli*, kołaczki, jakie doktorowie zowią *diarodon abattis* albo *diapenidium*, *diairis Salomonis*, oraz *diagalanga* dla posilenia żołądka i *diamuscum* lub *diacastoreum* na posilenie serca, to znów rozliczne olejki, maści, jak *dialtea* na odmiękczenie śledziony, *triasandali* od zapalenia wątroby – miód do omiodzenia syropów rozlicznych, zwłaszcza oczcianego – mąki, jak *fenu greci* albo z czemierzycy na kichawkę wyprowadzającą rymy z mózgu – prochy do podkurzania, np. z białego kadzidła i soku hanyżowego, czyszczący macicę albo z bylicy, jakim kadząc oddala diabelstwo z domu. Miał aptekarz gotowe rozliczne amulety, jakie u nas nazywano manolkami. Odwiedzano też aptekę, szukając nie tylko lekarstw, ale smakołyków. Średniowieczny aptekarz był zarazem cukiernikiem, wyrabiał rozliczne konfekty, dla okazałości nawet złożone i srebrzone, modre (od bławatków) i różane cukry, trzymał rywle, małmazje i inne wina przyprawne szafranem, goździkami, cytwarem, imbirem. Wstępowało się do apteki rano, biorąc kołaczki *dialacca* na wzmocnienie członków

¹ J. Wyrozumski, *Dzieje Krakowa*, t. 1: *Kraków do schyłku wieków średnich*, red. J. Bieniarzówna, J.M. Małecki, Kraków 1992, s. 371.

² A. Stabrawa, *Apteki*, w: *Encyklopedia Krakowa*, red. A.H. Stachowski, Warszawa–Kraków 2000, s. 16.

³ Eadem, *Z dziejów apteki Bonifacego i Kazimierza Cantellich serwitów królewskich w Krakowie przy ul. Grodzkiej*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2005, t. 11, s. 61.

⁴ J. Rostafiński, *Medycyna na Uniwersytecie Jagiellońskim w XV wieku. Szkic źródłowy i krytyczny*, Kraków 1900, s. 74-76.

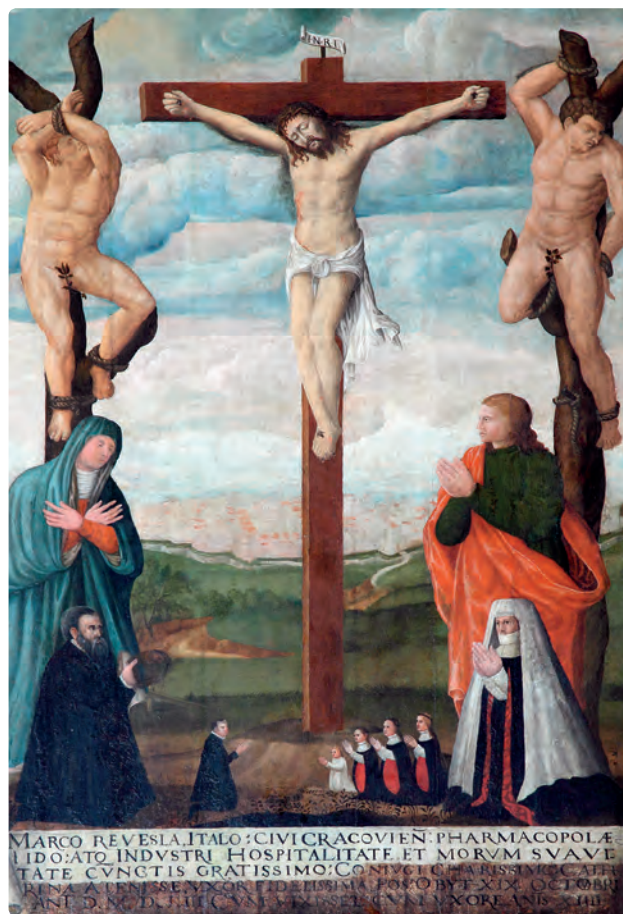
przed obiadem, na łyk trunku, zagryzany piernikiem lub marcepanem”⁵.

W aptece można było wówczas kupić przyprawy korzenne, owoce południowe, wina, miody, piwo, świece, воск, atramenty, farby, pachnidła czy też mydła. Świadectwa tej wielobranżowości znaleźć można w dokumentach pochodzących z tamtych czasów. Wspomniany już wcześniej aptekarz o imieniu Andrzej zaopatrywał dwór królewski m.in. w konfekty białe lub pozłacane, elektuaria i wina. Przykładowo w 1393 r. do sporządzenia konfektu zużył 30 talentów (funtów) cukru, 2 funty kwiatu muszkatołowego, 3 funty kory cynamonowej, 4 funty pieprzu indyjskiego, 4 funty kardamonu i 6 funtów anyżu⁶. Jan Pipan, właściciel Apteki Pod Żłotą Głową, również był dostawcą dworu. W księgach podskarbińskich prowadzonych za czasów Stefana Batorego zanotowano, że w 1576 r. dostarczył na uroczystości koronacyjne cukry, konfekty, pomarańcze, korzenie, przyprawy i świece⁷, a w 1587 r. dostarczył na koronację Zygmunta III trociczki do kadzenia, świece, konfekty, daktyle, korzenie, wódkę różaną, musztardę, kapary i marcepany z herbami za 114 florenów i 9 groszy⁸. Zachowały się także rachunki aptekarza Marka Revexli z 1547 r. za wyrób różnych świec „rannych, nocnych i stołowych wyrobionych z 35 kamieni i 15 funtów wosku” oraz rachunek z 1551 r. „za 200 czarnych pochodni i poczerzenie 290 pochodni dostarczonych na pogrzeb Barbary Radziwiłłówny”⁹, a także dość zaskakujący w treści rachunek aptekarza Floriana Cabortusa (Caborti v. Caborto) za „naprawy obrusów 41, ręczników 22, podkładów 12 na użytek J.K.M. na uroczystość koronacji J.M.”¹⁰.

Ceny leków były wówczas stosunkowo wysokie. W rejestrze osób, którym leki zostały wydane na kredyt z apteki Królewskiej przy ul. Grodzkiej 43 należącej do aptekarza Secchiego, wymieniono wiele znanych w Krakowie nazwisk, np. Bottini winien był 24 złote, Attelmaier 40 złotych, Paryzy 864 złote, Walerian Montelupi (Wilczogórski) 602 złote, Delpace 27 złotych, starościna Lubomirska 17 złotych. Kwoty te mogły obejmować nie tylko leki, ale również wódki i soki, które w aptece produkowano. Były to na owe czasy bardzo wysokie sumy, dla porównania za całe koźle trzeba było zapłacić 5–6 groszy,

kurczak kosztował 1–2 grosze, a dwie kwarty lepszego wina 5 groszy¹¹.

W zielniku Stefana Falimirza *O ziołach i mocy ich* wydany w Krakowie w 1534 r. została zamieszczona rycina przedstawiająca wnętrze apteki. Taka sama rycina zdobi wydany również w Krakowie w 1543 r. zielnik pt. *O ziołach tutejszych i zamorskich...* Hieronima Spiczyńskiego, autora żyjącego i piszącego w Krakowie. Można więc sądzić, że rycina przedstawia typowe dla tamtych czasów wnętrze apteki krakowskiej, zwanej oficyną lub kramnicą apteczną. Na pierwszym planie widać stół ekspedycyjny przykryty tkaniną, przy którym stoją dwie osoby, zapewne aptekarz zajęty przygotowywaniem leku oraz lekarz omawiający sposób jego sporządzenia. Po lewej stronie, na drewnianym postumencie stoi olbrzymi mózdzierz, przy którym pracuje uczeń aptekarski. Z tyłu za mózdzierzem widać stół recepturowy, na którym leżą różne utensylia i surowce apteczne. Przy ścianach stoją

1. Obraz epitafijny ze sceną ukrzyżowania i klęczącymi postaciami aptekarza Marka Reveksli (zm. 1553), jego żony i dzieci, znajdujący się w zakrystii Kościoła oo. Franciszkanów w Krakowie. Ze zbiorów Muzeum Farmacji UJCM

⁵ *Ibidem*.

⁶ A. Stabrawa, *Z dziejów apteki Bonifacego i Kazimierza Cantellich...*, s. 61.

⁷ Eadem, *Z dziejów dwóch aptek w kamienicy nr 13 przy Rynku Głównym w Krakowie* (część 2), „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2001, t. 7, s. 35-36.

⁸ *Ibidem*.

⁹ E. Świeżawski, K. Wenda, *Materiały do dziejów farmacji w dawnej Polsce. Urządzenia aptekarskie*, Warszawa 1882, s. 3.

¹⁰ *Ibidem*, s. 2.

¹¹ J. Lachs, *Dawne aptekarstwo krakowskie*, Warszawa 1933, s. 32.

regały z półkami wypełnionymi naczyniami aptecznymi o różnych kształtach. Na naczyniach widnieją herby rodowe, z których cztery można zidentyfikować jako należące do polskich rodów: Śreniawa, Abdank, Odrowąż i Prawdzic. Dotychczas nie wyjaśniono celowości umieszczania na naczyniach aptecznych takich sygnatur i ich praktycznego znaczenia. Na łukowatym sklepieniu zawieszono są różne przyrządy apteczne przypominające chochle, patelle i cedzaki¹².

2. Wnętrze apteki krakowskiej w XVI w., Stefan Falimirz, *O ziołach i mocy ich*, Kraków 1534. Ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej

Pierwsze apteki w Krakowie powstawały przy Trakcie Królewskim wiodącym od Barbakanu, ulicą Floriańską przez Rynek i dalej ulicą Grodzką na Wawel. Początkowo prowadzili je aptekarze-serwitorzy. Byli to uprzywilejowani dostawcy dworu królewskiego, w przeważającej mierze dobrze wykształceni cudzoziemcy z Europy Zachodniej, najczęściej z Włoch. Stamtąd też przychodziły wzory leczenia i sam arsenał środków leczniczych.

O tym, jak były wyposażone ówczesne apteki, dowiadujemy się z inwentarzy aptecznych. Najstarszy z nich

pochodzi z 1531 r. i zawiera spis wyposażenia Apteki Pod Żłotą Głową, mieszczącej się przy Rynku Głównym 13 w czasie, kiedy jej właścicielem był Piotr Guldenstern. W inwentarzu wymieniono m.in. młódcze, aparaty do destylacji, różnego rodzaju patelle, wagi, utensylia recepturowe oraz liczne naczynia apteczne – 144 cynowych i 591 drewnianych. Aptekarze posiadali także, jak wynika z inwentarzy, bogate zbiory fachowej literatury medycznej. I tak np. w bibliotece aptekarza krakowskiego Wojciecha Rzęczyca znajdujemy według spisu inwentarza z 1566 r. obszerny zbiór ksiąg w języku polskim i łacińskim. Jest tam m.in. *Herbarz Polski* Marcina z Urzędowa, *Ortus Sanitatis*, jest kilka egzemplarzy *Regimen Sanitatis Salernitanum*, tj. pisane wierszem przepisy zdrowotne Szkoły Salerneńskiej, dzieła Dioskoridesa, najslawniejszego obok Galena i Hipokratesa lekarza w starożytności, poza tym dzieła uczonych arabskich Avicenny i Mesuego. Szczególnie bogate księgozbiory spotykamy u aptekarzy pochodzenia włoskiego, np. aptekarz Paweł Secchi, jak wynika z inwentarza jego apteki, sporządzonego w 1634 r., posiadał 51 dzieł z zakresu leczenia, m.in. kilka różnych farmakopei, zielników, podręczników o przeciwdziałaniu truciznom, dzieł Hipokratesa, Galena i uczonych arabskich¹³.

Aptekarze ze względu na wykształcenie i wysoki status majątkowy (często byli właścicielami kamienic, posiadali majątki ziemskie i liczne nieruchomości) cieszyli się dużym zaufaniem społecznym. Z tego powodu powierzano im szacunkowe funkcje sekretarzy królewskich, ławników, wójtów i rajców miejskich. Aptekarz Jerzy Pipan Starszy, właściciel Apteki Pod Żłotą Głową, pełnił funkcję burgrabiego krakowskiego, rajcy miejskiego oraz ławnika. Najbardziej zasłużony z rodu Pipanów, Jerzy Pipan Młodszy, doktor filozofii i medycyny oraz rektor Uniwersytetu w Padwie, pełnił szacunkową funkcję przysiężnika najwyższego prawa magdeburskiego na zamku krakowskim¹⁴, był członkiem krakowskiej rady miejskiej, burmistrzem miasta Krakowa, burgrabią krakowskim, prefektem skarbu miejskiego, lonarem¹⁵, członkiem i radcą Bractwa Różańcowego przy Kościele Świętej Trójcy. Kazimierz

¹³ R. Rembieliński, *Historia farmacji*, Warszawa 1963, s. 110.

¹⁴ „Przysiężny to w miastach Rzplitej, które się rządzą prawem magdeburskim, przysiężny ławnik (jeden z siedmiu), sądzący sprawy razem z wójtem miejskim”, za: Z. Głogier, *Encyklopedia staropolska*, t. 4, Warszawa 1978, s. 128.

¹⁵ Lonar, czyli lonher, zwany też *kwestorem* lub *lonariusem* to stanowisko utworzone w średniowieczu w celu ułatwienia administrowania miastami i wsiami. Kompetencje lonara były bardzo szerokie. Odpowiadał za zarząd skarbem miejskim, finansami. Przez jego ręce przechodziły wszystkie dochody i wydatki, opiekował się budynkami komunalnymi, nadzorował stan dróg i gościńców, dbał o higienę w mieście (studnie, wodociągi), kontrolował place targowe i kramy. Był zwierzchnikiem wójtów, czyli urzędników obsługujących wagę miejską, pilnował uczciwego handlu. Jego uposażenie zależało od wielkości miasta i było

¹² J. Szostak, *Farmakognozja, farmacja galenowa i aptekarstwo w renesansowych zielnikach polskich*, Warszawa 2006, s. 351.

STRESZCZENIE / SUMMARY

Pharmacia Cracoviensis 1783–2024

Publikacja *Pharmacia Cracoviensis 1783–2024* pod red. Agnieszki Rzepieli jest opracowaniem obejmującym dzieje farmacji akademickiej w Krakowie oraz historię krakowskiego aptekarstwa i samorządu aptekarskiego. W książce ukazano w szerokim kontekście przeszłość i teraźniejszość krakowskiej farmacji, przedstawiając dzieje najstarszych krakowskich aptek i aptekarzy, jak również początki i rozwój nauczania farmacji na Uniwersytecie Jagiellońskim aż po czasy współczesne. Integralną częścią opracowania jest historia i znaczenie Okręgowej Izby Aptekarskiej w Krakowie. Publikację rozpoczyna wstęp autorstwa prof. dr. hab. Jacka Sapy, dziekana Wydziału Farmaceutycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Medicum w Krakowie w latach 2015–2024. Książka składa się z sześciu rozdziałów, w których autorki przedstawiają kolejno: dzieje aptek krakowskich poczynając od XIV wieku, historię Wydziału Farmaceutycznego UJ od chwili utworzenia pierwszej na ziemiach polskich Katedry Farmacji i Materii Medycznej w 1783 r., obecną strukturę i działalność katedr i zakładów Wydziału, a następnie historię i teraźniejszość samorządu aptekarskiego w Krakowie. Publikacja zawiera liczne ilustracje, które obrazują kompleksowo ujętą historię krakowskiej farmacji akademickiej i zawodowej.

Słowa kluczowe: historia farmacji, Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Okręgowa Izba Aptekarska, Kraków

Pharmacia Cracoviensis 1783–2024

The publication “*Pharmacia Cracoviensis 1783–2024*,” edited by Agnieszka Rzepiela, is a study covering the history of academic pharmacy in Krakow, as well as the history of the Krakow pharmacy profession and the pharmacists’ self-governing body. The book presents the past and present of Krakow’s pharmacy in a broad context, the history of Krakow’s oldest pharmacies and pharmacists, as well as the origins and development of pharmacy education at Jagiellonian University up to the present day. An integral part of the study is the history and significance of the Regional Chamber of Pharmacists (Okręgowa Izba Aptekarska) in Krakow. The publication begins with an introduction by Prof. Jacek Sapa, Ph.D., Dean of the Faculty of Pharmacy at the Jagiellonian University – Collegium Medicum in Krakow from 2015 to 2024. The book consists of six chapters, in which the authors describe: the history of Krakow’s pharmacies beginning in the 14th century; the history of the Jagiellonian University’s Faculty of Pharmacy from the establishment of the first Department of Pharmacy and Materia Medica on Polish soil in 1783; the current structure and activities of the Faculty’s departments and laboratories; and finally, the history and current state of the pharmacists’ self-governing body in Krakow. The publication contains numerous illustrations that provide a comprehensive overview of the history of academic and professional pharmacy in Krakow.

Keywords: history of pharmacy, Collegium Medicum of the Jagiellonian University, Regional Chamber of Pharmacists, Krakow

Publikacja *Pharmacia Cracoviensis 1783–2024* przedstawia dzieje farmacji akademickiej w Krakowie oraz historię krakowskiego aptekarstwa i samorządu aptekarskiego. W książce ukazano w szerokim kontekście przeszłość i teraźniejszość krakowskiej farmacji, przedstawiając dzieje najstarszych krakowskich aptek i sylwetki aptekarzy od XIV wieku, jak również początki i rozwój nauczania farmacji na Uniwersytecie Jagiellońskim od XVIII wieku aż po czasy współczesne. Czytelnicy znajdą w publikacji zarówno informacje historyczne, jak i dotyczące współczesnego Wydziału Farmaceutycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Medicum w Krakowie oraz Okręgowej Izby Aptekarskiej w Krakowie.

dr n. farm. Agnieszka Rzepiela

„Praca zbiorowa pod redakcją Agnieszki Rzepieli pt. *Pharmacia Cracoviensis 1783–2024* jest [...] bogatym w fakty i treści opracowaniem, które pozwala spojrzeć na historię, ale i teraźniejszość krakowskiej farmacji zaprezentowanej z różnych perspektyw badawczych autorek poszczególnych rozdziałów. [...] Tak pomyślana monografia jest nie tylko wymownym świadectwem dbałości o przeszłość. Stanowić może pozycję referencyjną dla historyków nauki, w tym w szczególności historyków farmacji i medycyny. Jest też wskazaną lekturą dla tych wszystkich, których interesuje historia Krakowa. Wreszcie zapisem aktualnego stanu wiedzy, który może stać się przedmiotem analizy dla przyszłych badaczy. Wszystko zaś uzupełnione licznymi ilustracjami, co dodatkowo podnosi walory recenzowanej książki. Dlatego też moim zdaniem warto ją zaprezentować szerszemu kręgowi odbiorców”.

prof. dr hab. Ryszard W. Gryglewski, fragment recenzji

WYDAWNICTWO
KSIĘGARNIA
AKADEMICKA

<https://akademicka.pl>

ISBN 978-83-8368-512-0

9 788383 685120